

План уроку від Centropa

Савельєва Ганна Павлівна

Коростишівська ЗОШ №3, м. Коростишів, Житомирська область, Україна

Тема уроку: «Становище євреїв Житомирщини влітку – на початку осені 1941 р.»

Тип уроку: урок засвоєння нових знань

Форма проведення: дослідницький урок

Цільова аудиторія: 10-11 клас

Дата і тривалість: тривалість 90 хв. (2 уроки)

Мета уроку: сформувати в учнів уявлення про трагедію Голокосту, формувати вміння аналізувати факти, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, надолужити прогалини у знаннях з теми «Становище євреїв Житомирщини влітку – на початку осені 1941 р.»; розвивати критичне мислення, розвивати вміння порівнювати, узагальнювати, аналізувати, розвивати вміння співставляти факти й події; виховувати повагу до Батьківщини, до свого та інших народів, виховувати активну життєву позицію, чесність, порядність, людяність.

Очікувані результати: після цього уроку учні зможуть

1. Давати визначення таких понять як «Голокост», «гетто»
2. Характеризувати становище євреїв Житомирщини влітку-восени 1941 р.
3. Встановлювати причинно-наслідкові зв'язки подій.
4. Показувати на карті місця страт єврейського населення.

Використані фільми / матеріали від Centropa: спогади і фото

Григорія Фіхтмана, а також відео "Повернення до Рівного: історія Голокосту".

Обладнання / ресурси: ноутбуки, картки, мобільні телефони / ресур Centropa;

Методичні прийоми / інтерактивні технології: методи «асоціативний куц», «інсерт», «прес» «З-ХД-Д».

Хід уроку

Актуалізація опорних знань учнів:

Звучить єврейська колискова (https://www.youtube.com/watch?v=31_1-m93tI8)

Як ви гадаєте якому народу належить ця колискова? (відповіді учнів; за потреби вчитель дає підказки, ставить уточнюючі питання).

Коли мати заколихує дитину і співає їй колискові, вона мріє про щасливе майбутнє для свого малюка. Майбутнє без сліз, розпачу і втрат. Сьогодні ми з вами будемо говорити про трагедію цілого народу.

Про лють, ненависть, страх. І про тих, хто попри небезпеку, у нелюдський час залишився людиною (Розповідь вчителя супроводжується демонстрацією сайту «Голокост» Розділ «Головна» (<https://sites.google.com/s/1QT1ZSx18GZ2iab-0871eiixXcTn6S-on/p/1xFQpwivOpWtDp36smXD-O7J-NwNtHIOP/edit>)

Мотивація навчальної діяльності:

Сьогодні на уроці ми з вами будемо говорити про Голокост, про те, яким було становище євреїв, які проживали на Житомирщині у 1941 р. Безперечно, ви уже дещо можете сказати із цієї теми. Тому зараз я пропоную вам зробити таблицю «Знаємо-Хочемо дізнатися – Дізналися».

Заслуховуємо відповіді учнів, про те, що вони уже знають та хочуть дізнатися.

Акцентуємо увагу на Голокостові.

Що це за явище?

Метод асоціативний куш (щоб діти назвали головні риси і сформулювали визначення Голокосту)

Голокост - переслідування і масове знищення євреїв і ромів у Німеччині під час Другої світової війни; систематичне переслідування і знищення європейських євреїв і циган нацистською Німеччиною і колабораціоністами протягом 1933 — 1945 років; геноцид єврейського народу в часи Другої світової війни, внаслідок якого загинуло до 6 мільйонів осіб.

Перегляд відео у розділі «Голокост – це»

(<https://sites.google.com/s/1QT1ZSx18GZ2iab-0871eiixXcTn6S-on/p/1K6R5QCCptxC9cactZErTMolHaM4KcKIX/edit>)

Вивчення нового матеріалу:

Усі свої здобуті знання ми маємо передати іншим. Ви запитаєте: яким чином? Разом створимо сайт. Будемо працювати у 5 групах, кожна з яких відповідатиме за певний розділ.

Учні працюють із різними картками / завданнями + самостійний пошук інформації!!!

1 група – Про чисельність євреїв до війни (додаток А)

2 група – Скільки і де євреїв знищено (додаток Б)

3 група – Місця гетто, місця розстрілів (створюють карту інтерактивну) (додаток В)

4 група – Праведники світу (додаток Г), відео «Повернення з Рівного», спогади Григорія Фіхтмана.

При роботі із додатками пропоную використовувати метод «інсерт», адже так діти краще запам'ятають матеріал.

5 група – аудіо, відео, фото матеріали

Також при підготовці сайту учням необхідно буде зайти на сайт Trans.History, переглянути, а згодом і використати розміщені на ньому матеріали

Закріплення вивченого матеріалу:

Представники кожної із груп представляють свої пропозиції та напрацювання щодо вмісту сайту. При обговоренні пропозицій доцільно використовувати метод «прес», аби діти аргументовано доводили, чому саме такий матеріал варто обрати для наповнення сайту.

Рефлексія та коментарі вчителя до уроку: учні заповнюють таблицю, діляться із однокласниками новими знаннями.

Підводячи підсумку уроку вчитель запитує про те, що вразило найбільше.

Кінцевим продуктом роботи є сайт, створений учнями.

Додаток А 1

Основним об'єктом нацистського терору на території Житомирської області, як і в інших регіонах України, було єврейське населення, що за радянським переписом 1939 р. становило тут 125 тис. осіб (7,4 % від загальної кількості населення). У перші місяці німецької окупації округу услід за передовими частинами вермахту прибули спеціальні підрозділи СС, поліції та айнзацкоманди СС, які розпочали «остаточне вирішення єврейського питання». Більшість євреїв, що залишилися на

окупованій території Житомирщини, були розстріляні восени 1941 р., деяка частина – у 1-ій пол. 1942 р. і невелика кількість у 1943 р. На думку дослідника Голокосту на території України Дітера Поля, «події в Житомирі чітко показують перехід від вибіркового вбивства до політики повного винищення». За даними історика О. Круглова, загалом у 1941–1943 рр. на території Житомирської області було знищено понад 55 тис. євреїв. Водночас, за даними американської дослідниці Венді Лауер, з літа 1941 р. по осінь 1943 р. німці та місцеві колаборанти вбили на території генерального округу «Житомир» до 180 тис. євреїв.

Місця нацистського терору на території Житомирської області, 1941–1943 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=449>

Додаток А 2

На Житомирщині, де в містах та містечках євреїв була значна кількість, німці не стали створювати юденрати, єврейську поліцію, як в Польщі та Західній Україні, адже знищення євреїв планувалось на самий початок окупації. Тому при підготовці до перепису гітлерівці знищили первісні опитувальні листи більшості містечок, або ж діяли таким шляхом як в Бердичеві. Наказ Бердичівського міського управління від 30.08.1941р. наголошував: «31 серпня 1941р. з 8 годин ранку до 6 годин вечора провести реєстрацію всього населення м. Бердичева, крім жидів».

У матеріалах німецького перепису 1 жовтня 1941р. міститься значна кількість містечок із традиційно великим відсотком єврейського населення, котре з якихось причин не було внесене до загального списку цього перепису. Так, у Брусиліві з 4009 чол. мешкала всього 1 жінка-єврейка [3], у

Коростишеві з 7106 чол. залишилося 6 євреїв [4], в Любарі та Любарському районі з 42517 чол. було зареєстровано 255 євреїв [5], у Бердичеві та Бердичівському районі з 47756 чол. -46 євреїв.

Додаток Б 1

9 липня 1941р. німецькі окупанти зайняли Житомир, в якому нараховувалось 93 тис. мешканців (31 грудня 1943р. після звільнення від окупантів житомирян залишилося 15 тис). Вже 19 липня 1941р. відбулася жахлива розправа над євреями міста. Через декілька днів три акції провела зондеркоманда 4-а. Було розстріляно 400 євреїв.

У липні-серпні 1941р. на Житомирщині було знищено близько 13 тис. євреїв. Найкривавішим став вересень 1941р., коли фашисти закатували понад 27000 євреїв. Протягом першої половини 1942р. єврейське населення майже повністю було знищене. У 1943р. були розстріляні висококваліфіковані спеціалісти та ремісники.

Згідно із матеріалами «Комиссии по учету ущерба, нанесенного немецкофашистскими захватчиками» на території Житомирщини закатовано 75764 євреї. У Житомирі знищено 9600 євреїв, Бердичеві -29500, НовоградВолинському - 4850, Коростені - 7000, Коростишеві -2500, у районах області близько 21500 [10, с. 16]. Але ці дані підраховані за списками міських та сільських рад, тобто це кількість розстріляних та закатованих євреїв, які були жителями Житомирщини.

Наталія Рудницька Голокост на Житомирщині [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://eprints.zu.edu.ua/6625/1/Голокост%20на%20Житомирщині.pdf>

Додаток Б 2

Було оголошено, що євреї Житомира повинні негайно переїхати в історичну єврейську ділянку в районі Чудновської. Менш ніж за тиждень, коли решта команди приєдналася до передової бригади, було підготовлено платформу для першої каральної акції.

Командир зондеркоманди 4 Пауль Блобель, який неодноразово вимагав, щоб усі його підлеглі – включаючи поварів, водіїв та писарів – виконували роль катів, попереджав, що будь-які заперечення проти вбивств потягнуть за собою важкі наслідки. На здійснення першого вбивства він призначив чотирьох виконавців.

Ширилися чутки, які згодом було опубліковано у місцевій українській газеті «Українське слово», про те, що будинки в Житомирі були підпалені єврейськими палями, які повинні відповісти за те, що зробили українців бездомними. Забезпечивши собі привід, німецькі поліцаї підготували акцію «відплати» проти єврейського населення – страту 100 чоловіків-євреїв. Їх схопили 19 липня, провели через головний майдан і вантажівками перевезли на окраїну міста. Їх загнали у яр, вимитий звивистою річкою. Кільце із допоміжних поліцаїв-українців оточило балку для ізоляції від свідків. Групам євреїв наказували лягати лицем до землі. Їх розстрілювали в потилицю із пістолетів. За роботу стрільці отримали шнапс, якого у Блобеля, який сам мало не впав у річку від перепою, було багато.

Після цього масові розстріли євреїв Житомира тривали, забравши життя 1200 жертв станом на середину серпня. Три інші «акції» в серпні та на початку вересня знищили ще 600 євреїв чоловічої статі (включно із підлітками та старими). Вбивства відбулися в лісистій місцевості приблизно за дев'ять кілометрів від міста. На початку вересня місцеві командири СС-поліції та армії звернули свою увагу на населення гетто.

10 вересня 1941 р. відбулась зустріч польової комендатури Житомира із персоналом айнзацгрупи С, у ході якої було прийняте рішення «однозначно та радикально ліквідувати єврейську громаду». Сили СС та поліції, місцеві поліція та армійські частини прочесали кожен куточок міста у пошуках євреїв, які ще не перебралися на Чудновську; вони навіть перевірили місцевий сирітський дім, де було знайдено 8 єврейських дітей, яких помістили у вантажівку, після чого про них ніхто нічого не чув.

Остаточного удару було завдано вранці 19 вересня 1941 р.: «Починаючи з 4 години ранку, єврейський квартал було звільнено від людей, після того, як його оточили напередодні ввечері 60 службовців української міліції. Мешканців гетто перевезли 12 вантажівками, частину з яких надав штаб армії, а частину – міська адміністрація Житомира. Після завершення транспортування та необхідної підготовки, до якої залучили 150 в'язнів, 3145 євреїв зареєстрували та стратили».

Євреїв вивезли на околицю міста, де в'язні приготували братню могилу. Після того, як службовці зондеркоманди 4а відібрали найцінніше із речей євреїв та гроші, вони передали 25–30 тонн постільної білизни, одягу, взуття, посуду та інших предметів, що належали жертвам, службі з питань соціального забезпечення населення (NSV) при нацистській партії¹⁴.

На руїнах гетто німці створили в'язницю для 240 євреїв, що були зайняті на різних роботах, яких вбили пізніше, в 1942 р. Із понад 5000 євреїв, які не мали змоги евакуюватись із міста при відступі Червоної армії, менше двадцяти пережили нацистську окупацію.

Лауер Венді. Творення нацистської імперії та Голокост в Україні / Пер. з англ. С. Коломійця, Є. Ровного. – К.: Зовнішторгвидав України; Український центр вивчення історії Голокосту, 2010. – 368 с.

Додатов В

Гетто, табори для цивільного населення

м. Баранівка

Гетто. 1941–1942рр. Перебувало єврейське населення району, яке використовували на важких роботах (рубка лісу, прокладання доріг). Перший масовий розстріл у райцентрі відбувся 19 липня 1941 р., коли було вбито 74 євреїв. Ще бл. 100 євреїв розстріляв наприкінці місяця 8-й піхотний полк 1-ї мотопіхотної бригади СС. 24 серпня чергову страту здійснювали частини поліцейського полку «Південь». Частину працездатних чоловіків-євреїв перевели з гетто в листопаді 1941 р. у Новоград-Волинський табір для будівництва залізниці. У січні 1942 р. у гетто німці вбивали літніх людей, жінок і дітей. Основне місце розстрілу – сосновий ліс за 2 км на північ від селища неподалік дороги на Новоград-Волинський, де було розстріляно 1 756 осіб. Після війни у Баранівку повернулося бл. 150-200 євреїв.

м. Бердичів

Гетто. 22.08. – 10.1941 р. Перебувало до 15 тис. євреїв. 3 липня 1941 р. по червень 1942 р. єврейське населення міста було знищене під час кількох масових вбивств. Ще наприкінці липня 1941 р. зондеркоманда 4а розстріляла 148 євреїв, а батальйон дивізії СС «Вікінг» – 850. 25 серпня 1941 р., під час переселення у гетто, було вбито ще 546 євреїв. 15 вересня 1941 р. було найкривавішим – 45-й поліцейський батальйон і штабна рота СС розстріляли 12 тис. євреїв з Бердичева та його околиць. Після ліквідації гетто наприкінці жовтня 1941 р. 400 фахівців, яких залишили живими, і бл. 3 тис. євреїв, схоплених під час облав, зігнали за фортечні мури колишнього монастиря. 3 листопада 1941 р. нацисти вбили у місті ще 2 тис. євреїв. 27 квітня 1942 р. розстріляли також зареєстрованих єврейок, які були одружені з не-євреями та офіційно жили у місті, а також дітей від змішаних шлюбів – всього 70 жінок та дітей.

м. Бердичів, Лиса Гора

Табір примусової праці для єврейського населення. 1.03. – 15.06.1942 р. Під час кожної ліквідаційної операції німці відокремлювали спеціалістів, яких вони потребували для примусових робіт. Від 400 до 700 з них з 1 березня 1942 р. розмістили у таборі для цивільного населення в населеному пункті Лиса Гора, звідки їх гнали у місто на роботу. 15 червня 1942 р., після знищення кількох сотень ремісників з їхніми родинами, табір був закритий. Решта 60 спеціалістів (кравці, шевці, монтери, мулярі) була ув'язнені в міській тюрмі Бердичева і обслуговували співробітників гестапо та української поліції. Їх розстріляли в листопаді 1943 р., незадовго до звільнення міста.

Тюрма. 1941–1943 рр. У серпні 1943 р. тут утримували 500 жінок, серед них також були єврейки. Перед вступом до міста Червоної армії 100 єврейок та 50 в'язнів інших національностей розстріляли.

сmt. Ємільчине

Гетто. 07.1941 р. Було розташоване на території військової частини й огорожене колючим дротом. У липні 1941 р. разом з військовополоненими тут були розстріляні учні місцевої єврейської школи. У серпні, під час проведеної акції «відплати» за вбивство командира 8-го полку 1-ї мотопіхотної бригади СС, було розстріляно 38 євреїв. У вересні-жовтні 1941 р. євреїв страчували на схилах р. Уборть, частково на околицях селища по вул. Горького. Після війни до Ємільчине повернулося всього кілька сотень євреїв (у 1939 р. їх було 1 115).

м. Житомир

Гетто. 08. – 10. 1941 р. Було розташоване у центральній частині міста на вулицях Чуднівська, Острозька та Кафедральна, й було огорожене колючим дротом, охоронялось поліцією. Під загрозою розстрілу в'язням наказали носити жовті нашивки на грудях, або білі пов'язки на руці із зображенням шестикутної зірки. Загалом тут утримували 35 тис. осіб.

Про умови перебування у житомирському гетто згадувала І. Пресман, яка пережила Голокост: «Наприкінці серпня... житомирська комендатура створила міське єврейське гетто. Протягом десь десяти днів по всьому місту збирали залишки єврейського населення, тисячі євреїв зганяли у район річки Кам'янки... Виключно діти, жінки, люди похилого віку – перелякані, кволі і хворі. Їх викидали з домівок, дозволяючи брати з собою тільки мінімум речей та їжі, безжалісно били, збирали у величезні колони і виводили до місця концентрації. Поселили в старих, опустілих оселях... Німці сподівалися спровокувати масовий мор від нестачі їжі і швидко поширюваної інфекції... Житомирське єврейське гетто було повністю ізольоване від міста військовими кордонами. Таким чином, практично виключалося нормальне постачання жителів гетто продуктами харчування. Їжу добували з ризиком для життя: підкупляли охоронців, таємно пробиралися за межі резервації, встановлювали зв'язки з містом. Але це не рятувало від голоду. Голодна смерть зробилася типовим

явищем. Незабаром через антисанітарію почалися епідемії. Фашисти досягли поставленої мети: населення гетто зникало на очах...».

Перший розстріл євреїв у Житомирі відбувся 19 липня 1941 р. Тоді загинуло 100 євреїв. Через декілька днів під час трьох акцій зондеркоманда 4а вбила ще бл. 400 євреїв, переважно комуністів і агентів НКВС. 3 серпня 1941 р. єврейське населення, зігнане до гетто, виводили партіями на розстріл. Зокрема, 7 серпня 1941 р. зондеркоманда 4а вбила 402 євреїв. Наприкінці серпня та ж група розстріляла 266 євреїв. 19 вересня 1941 р. став найкривавішим в історії житомирських євреїв: їх тоді було знищено 3 145. У жовтні 1941 р., після загибелі бл. 1 600 осіб, була фактично завершена ліквідація євреїв міста. Залишили в живих тільки спеціалістів та ремісників. У серпні 1942 р. німці вбили 500 євреїв-робітників з Вінниці, яких у квітні того ж року привезли до Житомира. Більшість євреїв розстрілювали за 1 км на захід від міста, у лісі біля хутора Довжик. Радянська Надзвичайна комісія на місці нацистських злочинів знайшла 6 могил з останками 9 тис. 623 осіб. Ще одне місце масового поховання жертв Голокосту виявили у північно-західній околиці міста в районі колишнього хутора Видумка. За даними дослідників, у роки німецької окупації в Житомирі було вбито від 10 до 12 тис. євреїв.

м. Коростень

Гетто. 1941–1943 рр. Усе єврейське населення було зігнане на вул. Петровська. Кількість в'язнів невідома. Розстрілювали людей за містом.

смт. Любар

Гетто. 1941 р. Було утворене на кількох вулицях у центральній частині містечка. Тут перебувало єврейське населення Любара та його околиць. Перша масова страта відбулась 9 серпня 1941 р. на узліссі гаю за с. Юрівка, де було вбито 300 євреїв-чоловіків. А 13 вересня 45-й поліцейський полк розстріляв у селищі 1 415 євреїв. У 2-й пол. місяця було додатково страчено 53 євреїв. Останні євреї (бл. 250 осіб), яких схопили в результаті каральних акцій, були ліквідовані в жовтні 1941 р. Головна братська могила знаходиться за 1,5 км на північ від селища. У ній лежать останки понад 2 890 євреїв. Після війни у Любар повернулося бл. 100 євреїв (у 1939 р. було 1 857).

смт. Миропіль

Гетто. 1941 р. Перебувало єврейське населення, яке використовували на важких фізичних роботах (будівництво доріг, ремонт будинків тощо). Масові страти євреїв відбувалися наприкінці серпня 1941 р. Кількість жертв невідома.

м. Новоград-Волинський

Табір цивільного населення. 08.1941 р. Утворений у кварталі «Нідер» поблизу р. Случ. Був розміщений у дерев'яних бараках колишнього заводу й оточений колючим дротом. Тут перебувало єврейське населення, яке використовували на важких роботах на залізничній станції. 26 серпня 1941

р. німецька оперативна команда розстріляла 161 «єврея, комуніста і грабіжника». 12 вересня підрозділи СС розстріляли 319 євреїв з тюрми. Основна частина єврейського населення міста та району – 3,2 тис. осіб – була вбита 20 вересня підрозділами СС і поліції на північно-східній околиці міста, в колишньому полковому тирі. Частина в'язнів дожила до зими 1942/1943 рр. Загальна кількість жертв Голокосту в місті становила понад 3 тис. осіб.

м. Радомишль

Гетто. Було утворене 08.1941 р. Перебувало місцеве єврейське населення (до 2 тис. осіб). Гетто розміщувалось у районі вул. Р. Люксембург та К. Лібнехта. 2 тис. євреїв було страчено у лісі поблизу с. Рудня Радомишльського р-ну.

Тюрма. 1941–1943 рр. Тут перебували радянські громадяни, заарештовані за політичними мотивами – допомогу партизанам та комуністам (від 50 до 120 осіб).

с. Чуднів

Гетто. 1941 р. Перебувало єврейське населення. 10 вересня 1941 р. 303-й поліцейський батальйон розстріляв бл. 900 євреїв, а 16 жовтня українська поліція знищила ще 500 євреїв. Останній масовий розстріл відбувся в середині листопада 1941 р. Братські могили розташовані в парку, біля р. Тетерів. За різними даними, у селищі було розстріляно бл. 2 тис. євреїв. Після війни сюди повернулося бл. 200 євреїв (у 1939 р. мешкало 2 506).

с. Ярунь, Новоград-Волинський р-н

Гетто. 1941–1942 рр. Сюди зігнали євреїв з багатьох сіл району. За даними радянської комісії, 5 травня 1942 р. за 1,5 км на північний схід від села, на правому березі р. Церем було вбито 281 особу, а в лютому 1943 р. – ще 4. За іншими даними, в Яруні було розстріляно 580 євреїв.

Місця нацистського терору на території Житомирської області, 1941–1943 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=449>

Для того, щоб краще зрозуміти хто такі праведники народів світу, пропоную групі 4 перейти на сайт за посиланням
<https://sites.google.com/s/1QTIZSx18GZ2iab-0871eiixXcTn6S-on/p/139CfMC20j4svHj1S6EsToFKa0v7E5BC9/edit> Розділ «Праведники народів світу»

Стецюк Павло, Стецюк Ксенія

Павло Стецюк жив зі своєю дружиною Ксенією і дочкою в Житомирі. Протягом багатьох років він працював начальником відділу по реєстрації населення, і тому був знайомий з багатьма жителями міста. Серед його сусідів була єврейська сім'я Блюменфельд. Незабаром після окупації Житомира 1 липня 1941 року під приводом робіт за містом німецькі солдати вивезли на околицю Житомира батька сімейства Блюменфельд - Йосипа, і його старшого сина Іцка і вбили їх. Песю Блюменфельд і трьох її молодших дітей: Моше (Михайла), Даніеля і Раю забрали в гетто.

21 вересня 1941 року німці і місцева поліція оточили гетто. У метушні деяким євреям вдалося втекти. Одним з них був дванадцятирічний Моше. Втікши з гетто, він відправився до себе додому, де зіткнувся з Павлом Стецюком. Павло взяв хлопчика до себе в будинок і сховав його. Коли Моше вирішив відправитися на пошуки своєї сім'ї, Павло переконав його не ризикувати і не залишати укриття, оскільки шанси знайти живих родичів були дуже малі. Пізніше стало відомо, що мати і молодші брат і сестра Моше дійсно загинули в той страшний день вересня.

Павло і його дружина Ксенія ховали Моше в підвалі їхнього будинку і піклувалися про нього до червня 1942- го року. Їм допомагала сусідка і подруга Ксенія Кравченко. У червні 1942-го року по Житомиру пройшла нова хвиля обшуків. Павло вирішив, що для Моше буде набагато безпечніше покинути місто. Вони переодяглися селянами і, закинувши на спину порожні мішки, непоміченими пройшли контрольно-пропускний пункт на виїзді з Житомира.

https://righteous.yadvashem.org/?searchType=righteous_only&language=ru&itemId=9088655&ind=NaN

Мейер Василь, Мейер Анастасія

Василь Мейер, німець за походженням, проживав в Житомирі разом зі своєю дружиною-українкою Анастасією. До війни по сусідству з ними жила єврейська сім'я на прізвище Грипс.

9 липня 1941 року німці окупували Житомир, і незабаром після цього місцевим євреям було наказано звільнити свої будинки і переселитися в гетто. На перших порах євреям дозволялося виходити за огорожу гетто, щоб купити їжі, але дуже скоро це заборонили, і мешканці єврейського гетто виявилися фактично засуджені до голодної смерті.

Через кілька тижнів, євреїв почали групами виводити з міста і розстрілювати на краю ровів, викопаних спеціально для цього в районі Богунії, на околиці Житомира. Гітл Гріпс і її маленький син Леонід були серед євреїв, які останніми прибули до розстрільних ям.

Всього за кілька секунд до того, як пролунали постріли, Гітл штовхнула свого сина в яму і сама впала туди, встигнувши зробити це до того, як їх наздогнали кулі.

Вночі мати і син, в крові, вибралися з-під мертвих тіл. Гітл помітила, що її син поранений в ногу, і тому вирішила разом з ним повернутися назад до Житомира, де вони попрямували до будинку сім'ї Мейер. Мейер ховали Гітл і її сина в своєму будинку кілька тижнів, до тих пір, поки рана Леоніда не зажила.

Коли німці окупували Київ і почали стрімко просуватися на схід, Гітл, чий чоловік воював на фронті, вирішила, що найбезпечніше буде покинути Житомир. Через своїх знайомих вона дістала підроблені документи на російське ім'я.

https://righteous.yadvashem.org/?searchType=righteous_only&language=ru&itemId=4035695&ind=NaN